

İRƏVAN ŞƏHƏRİNİN URBONİMLƏRİ**İ.M.BAYRAMOV*****Bakı Dövlət Universiteti***

«Urbanim» latınca urbonis (şəhərli, şəhər sakini) və onum (ad) sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib «şəhər daxilindəki prospekt, meydan, bazar, bina, qala və s. adlarını bildirir» (12, 230). İrəvan şəhəri və onun urbonimləri (məhəllə, məscid, bağ, bazar adları) Azərbaycan tarixinin, Azərbaycan toponimikasının tarixi keçmişini özündə yaşadır.

Azərbaycanın qədim, tarixi torpaqları olan indi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycanın baş şəhəri – paytaxtı İrəvan şəhərinin adı tarixi qaynaqlarda eramızın VII əsrindən xatırlanır (1, 36; 3, 32-33). Halbuki bəzi tədqiqatçılar İrəvan şəhərinin salınmasını XV–XVI əsrlərə aid edirlər. XVII əsrdə yaşamış Evliyə Çələbi yaşayış məntəqəsi kimi İrəvanın XV əsrdə salındığını yazır: «Hicri 810 (1407-08)-ci ildə Əmir Teymurun tacirlərindən Xacə xan Lahicani adlı tacir Rəvan torpağına qədəm qoyduqda çox münbit, məhsuldar torpaq görür. Öz ailə üzvləri ilə burada sakin olur. Gündən-günə düyü əkini ilə varlanaraq bu böyük kəndin əsasını qoyur» (2, 50).

Tədqiqatçıların bir qismi isə İrəvan şəhərinin salınmasını Şah İsmayıl Xətəinin adı ilə bağlayırlar (4, 199). Bu fakta əsaslanan Q.Qeybulayev yazır ki, yaşayış məntəqəsi kimi Yerevan yalnız XVI əsrdən məlumdur (5, 40). İrəvan şəhərinin salınmasını Şah İsmayılın adı ilə bağlamaq həqiqətə uyğun deyil. Belə ki, Şah İsmayıl İrəvan şəhərini salmamışdır. O, İrəvan şəhərində qala tikdirməyi planlaşdırmış və bu işi vəziri Rəvanqulu xana tapşırırmışdır. Bununla bağlı Evliyə Çələbi yazır: «..... 915 (1509-10)-ci ildə İran şahı Şah İsmayıl (Şah İsmayıl İran şahı yox, Səfəvilər dövlətinin şahı olmuşdur – İ.B.) orada (İrəvanda – İ.B.) qala salınması barədə öz vəziri Rəvanqulu xana göstəriş verir. O da 7 il orada qala tikdirərək adını «Rəvan» qoyur» (2, 50). «İrəvanda qala, yeni binalar tikmək, abadlıq işləri aparıb şəhəri möhkəmləndirmək haqqında Şah İsmayılın Rəvanqulu xana ciddi tapşırıqlar verməsindən söhbət açan Yervand Şahəzin bu qənaətə gəlmişdir ki, İrəvan və Rəvanqulu adları arasında heç bir əlaqə yoxdur, çünki İrəvan adı VII əsrdən bəllidir» (6, 13).

İrəvan şəhərinin köklü sakinləri Azərbaycan türkləri olmuşdur. XVIII əsrə aid mənbələrə istinad edərək Z.Bünyadov və H.Məmmədov (Qaramanlı) yazırlar: «Nəhayət, İrəvan şəhərinin əhalisinin etnik tərkibi barəsində Müfəssəl dəftərdə (İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri – İ.B.) 428 evli türk – müsəlman, 224 evli və 9 subay xristian qeydə alınmışdır. Evlilərin ailə tərkibini beş nəfərdən götürməklə, İrəvan şəhərində yaşayan 3.369 nəfərin 63.5%-i türk-müsəlman, 36.5%-i isə xristian olduğunu qeyd edə bilərik. Etnik tərkiblə bağlı məsələni bununla bitirmək

olardı, ancaq Abraam Yerevantsinin əsərində və «Anonim erməni xronikası»nda İrəvanda yüz xristian qaraçı («boşa») ailəsinin təqribən 500 nəfərin yaşamasının qeyd edilməsi bu məsələyə bir daha nəzər salmağı tələb edir. Şəhərdə 500 nəfər xristian qaraçının yaşaması (şəhər əhalisinin təqribən 14.9%-i) erməni xronikalarının müəlliflərinin iddia etdiyi kimi ermənilərin İrəvan şəhərində əksəriyyət təşkil etməsini deyil, daha az sayda olmalarını - 21.6% sübut etməkdədir» (7, 18).

XIX əsrdə Cənubi Qafqazda, o cümlədən indiki Ermənistan ərazisində ictimai-siyasi vəziyyət gərginləşmişdir. Şimali Azərbaycanla yanaşı Qərbi Azərbaycan da Rusiya tərəfindən işğal edilmişdir. Bu proses əhalinin etnik tərkibindən də yan keçməmişdir. Bununla belə Qərbi Azərbaycanın başqa ərazilərində olduğu kimi, İrəvan şəhərində də azərbaycanlılar yenə də çoxluq təşkil etmişlər. «...1827-ci ildə İrəvanda 12 min nəfərlik 2400 ailə yaşamışdır. Şəhər qalası ruslar tərəfindən alınandan sonra yerli kübar azərbaycanlı ailələrinin bir qismi İrana köçmüş, ermənilər isə İran və Türkiyədən buraya köçürülmüşdür. 1828-ci ildə əhalinin milli tərkibi belə olmuşdur: azərbaycanlılar – 1807 ailə, 7331 nəfər; ermənilər 567 ailə, 2379 nəfərdən artıb 4132 nəfər olmuşdur» (6, 8). Bu dövrdə İrəvan şəhərində 4 xan, 51 bəy və sultan ailəsi, cəmi 8 məlik ailəsi, 50 axund, molla, 61 mirzə, seyid, dərviş ailəsi, cəmi 13 keşiş ailəsi olmuşdur (3, 168). Bax budur tarixi həqiqət.

Ermənilər İrəvan şəhərinə geniş surətdə 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsindən sonra, 1828-1830-cu illərdə İran və Türkiyədən köçürülmüşlər. Burada 1829-cu ildə 9889 nəfər azərbaycanlı, 2174 erməni, 1831-ci ildə 7331 nəfər azərbaycanlı, 4484 erməni, 1873-cü ildə 5805 nəfər azərbaycanlı, 5959 erməni, 1886-cı ildə 7228 nəfər azərbaycanlı, 7142 erməni, 1897-ci ildə 12516 nəfər azərbaycanlı, 12529 erməni, 1922-ci ildə 5124 nəfər azərbaycanlı, 40396 erməni, 1926-cı ildə 4968 nəfər azərbaycanlı, 57295 erməni, 1931-ci ildə 5620 nəfər azərbaycanlı, 80327 erməni (8, 164-167), 1970-ci ildə 2721 nəfər azərbaycanlı, 738045 erməni, kürd, rus və başqa millətin nümayəndələri yaşamışlar. Bu rəqəmlərdən aydın görünür ki, ermənilər XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin əvvəllərinə kimi çar Rusiyasının, XX əsrin əvvəllərindən, daha doğrusu, 1918-ci ildən Sovet Rusiyasının himayəsi altında İrəvan şəhərinin köklü sakinləri olan Azərbaycan türklərinin zaman-zaman tarixi torpaqlarından deportasiya etmişlər.

İrəvan Cənubi Qafqazda mədəniyyət mərkəzlərindən biri olmuşdur. Evliya Çələbi hələ XVII əsrdə yazırdı: «Rəvanda (İrəvan – İ.B.) qazi, molla, hörmətli şeyx, kələntər, daruqə, munşi, yasovul ağası, qorçubaşı, eşik ağası, dizçökən ağa, yeddi mehmandar və kəndxuda vardır» (2, 54).

Görkəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünası Firidun bəy Köçərli yazırdı: «Şəhri-İrəvan keçmişdə mərkəzi ülamə, füzəla və süarə olub» (9, 202). İndi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycan ərazisində, o cümlədən qədim Azərbaycan şəhəri İrəvanda bilavasitə azərbaycanlıların aborigen xalq olduğunu sübut edən «saysız-hesabsız yeraltı və yerüstü» mədəniyyət nümunələri – qədim yaşayış məskənləri, nekropollar, kurqanlar, qala, saray və istehkam qalıqları, karvansaralar, körpülər, qəbirüstü sənduqələr, xaçdaşlar, at-qoç heykəlləri, məbəd, məscid, pir və ocaqlar da təsdiq edir» (10, 9). M.Seyidov yazırdı: «Ermənistanın azərbaycanlılar yaşayan (1988-ci ildə indiki Ermənistan ərazisindən azərbaycanlılar tamamilə deportasiya olunmuşlar - İ.B.) bir çox yerində, xüsusilə Basarkeçər, Ar-

taşat (keçmiş Qəmərli) Amasiya (keçmiş Ağbaba), Eçmiədzin, Krasnı (keçmiş Qaraqoyunlu mahalı) və s. rayonlarda sıx-sıx qoyun heykəllərinə, üzərində qoyun, qoyun başı qabartmalarına tuş gəlmək olur ... Belə heykəllər yuxarıda söhbət açdığımız kimi türk xalqlarının mifik inamı ilə də ilişgəlidir» (23, 142-143).

Çox təəssüf ki, vaxtında bu tarixi abidələrimizə sahib çıxma bilməmişik. «...Zəngin və şaxəli mədəniyyətimizin bir qatının qidalandığı bu qaynaqların çağlayan səsinə, söykəndiyi bu dağların məğrur nəğməsinə biz xalqımızın yaşayan və yaşadan, yeni müasirləşmiş keçmişinə dərslilər və əsərlərdən deyil, nataniş aləmə açılmış pəncərədən təsadüfən boylanan yadelli səyyah və tədqiqatçıların (fransız J.B.Tarverniyer, J.Şarden, italyan Cemelli, İranda İngiltərə səfirliyinin katibi olmuş Moriyen, ingilis Ker Porter, Dübüo de Monpero, P.Kameron, F.B.Linç, M.Veqner, İ.Şopen, L.S.Berq, Q.Abix, E.Q.Veydenbaun, alman H.Hübşman – İ.B.) bilib-bilmədikləri, istəyib-istəmədikləri kimi qələmə aldıkları yol qeydlərindən, ehtimalları və etiraflarından, təsvir və təəssüratlarından eşidirik. Eşidir, eşitdikcə də mədəniyyətimizin, abidələrimizin ünü bu gündə gəlib çatan və çatmayan nümunələrdən heyranlıqla söhbət açdıqlarına görə onların «zəhməti və səyini», bu «böyük xidmətini» minnətdarlıqla yüksək qiymətə və dərin ehtirama layiq bilirik. Lakin inkar ediləmez acı bir həqiqət də var! Əsrlər boyu burada yaşayıb yaratmış sənətkar babalarımızın ucaldıqları abidələr, mədəniyyət fondumuzu bəzəyən, tarixi keçmişimizin bu mühüm bir qaynağı lazımınca öyrənilməmişdir. Bəlkə elə bunun bir səbəbi də odur ki, səyyah və tədqiqatçıların çoxu bu abidələri ucaldanların hansı xalqa mənsub olduğuna, kimliyinə həmişə etinasızlıq göstərmiş, adlarını danmış, fərqi varmadan onları gah fars, gah da, sadəcə olaraq, müsəlmanlar kimi qələmə vermişlər» (11, 6-7).

İrəvanın qədim Azərbaycan şəhəri, köklü sakinlərinin Azərbaycan türkləri olduğunu təsdiq və sübut edən həm də bağlarının, meydanlarının, karvansaralarının, məhəllələrinin adlarının Azərbaycan dilində olmasıdır: Siləçi, Sabunçu, Şəhər, Boyaqçı, Toxmaq, Təpəbaşı, Dəmirbulaq, Bağçalar, Börkçülər (məhəllələr), Gürcü, Culfa, Sərdar, Tağlı, Sulu, Susuz, Hacı Əli (karvansaralar), Gedərçay, Qırxbulaq, Şəhər, Abbas (bağlar), Məscid meydanı, Zal xan meydanı, Fəhlə meydanı, Böyük meydan, Şəhər meydanı (meydanlar), Göy məscid, Qala məscidi, Hacı Bəyim məscidi, Zal xan məscidi, Günlüklü məscidi, Günbəzli məscid, Şəhər məscidi, Novruzəli məscidi, Hüseyneli məscidi. Bu adlar əslində olduğu kimi Avropa səyyahlarının əsərlərində XIX əsr rus dilli mənbələrdə öz əksini tapmışdır. «... İrəvanın məhəllələri, bulaqları, çayları, bağları, dağ və təpələri indi də el arasında (bir qismi isə rəsmi sənədlərdə) öz adlarını qoruyub saxlamışdır» (3, 35).

Bu yazımızda İrəvan şəhərinin urbonimlərindən – məhəllə adlarından bəhs ediləcəkdir.

Siləçi – İrəvan şəhərində məhəllə adıdır. Şəhərin dəmiryolu vağzalının yanındakı ərazini əhatə edirdi. Urbonim boyaqçılıqla məşğul olan sənətkarların adını əks etdirir. İrəvan dialektində şilə «qırmızı parça» mənasını ifadə edir. Urbonim şilə sözü və Azərbaycan dilində insan anlayışı bildiren sözlər əmələ gətirən –çi şəkilçisinin qoşulmasından yaranmışdır və «şilə (parça) boyayanlar» mənasını bildirir.

Sabunçu – İrəvan şəhərindəki məhəllələrdən biri Sabunçu adlandırıldı. Səfəvi padşahlarından Sultan Hüseyin 1704-cü ildə verdiyi fərmanda

Aranda, Muğanda və İrəvan ətrafında yaşayan 36 türk tayfasından birinin sabunçu olduğunu göstərir (14, 45). Sabunçu tayfası əsasən indi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycan ərazisində yaşamışdır (15, 34). İrəvan şəhərindəki Sabunçu məhəllə adı Sabunçu türk tayfa adı əsasında yaranmışdır. Azərbaycanın Zaqatala rayonundakı Sabunçu kənd adı, Bakının Sabunçu rayonunun və Sabunçu qəsəbə adı, Şəkidəki Sabunçu məhəllə adı, Göygöl (Xanlar) rayonundakı Sabunçu, Türkiyənin Qars vilayətindəki Sabunçu qışlağının adı, Tatarıstandakı dağ adı da sabunçu tayfa adı əsasında yaranmışdır.

Boyaqçı – İrəvan şəhərində məhəllə olmuşdur. Məhəllənin adı İrəvanda yaşayan azərbaycanlılara aid boyaqçı nəsil adı əsasında formalaşmış patronomik toponimdir. İ.Məmmədovun fikrincə, göy rəngli parça boyayanların məhəlləsi Boyaqçı adını daşıyırdı (3, 35).

Toxmaq – İrəvan şəhərində məhəllələrdən biri Toxmaq adlanırdı. Qızılbaşların uctaqlı tayfasından olan Məhəmməd xanın ləqəbi Toxmaq olmuşdur (13, 29). Məhz məhəllənin adı qızılbaşların uctaqlı tayfasından olan Məhəmməd xan Toxmağın adı əsasında əmələ gəlmişdir.

Təpəbaşı – İrəvan şəhərinin ərazisindəki məhəllələrindən biri də Təpəbaşı idi. XIX əsrin əvvəllərində burada 622 ev olmuşdur. Məhəllənin adı Azərbaycan dilində «hündür yer», «hündürlük», «kiçik dağ» mənasında işlənən təpə sözü ilə (16, 165) oronimlərdə «yuxarı, yüksəklik» mənasında işlənən baş sözünün (17, 100) birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Məhəllə təpəlik yerdə yerləşdiyi üçün, coğrafi mövqeyinə görə Təpəbaşı adlanmışdır. «Təpə» sözü əsasında Ağdam rayonunda Təpəməhəllə, Şəki rayonunda Təpəcənnət kənd adları yaranmışdır (18, 465).

Dəmirbulaq – İrəvan şəhərində məhəllə adı olmuşdur. XIX əsrin əvvəllərində 322 ev var idi. Məhəllə Dəmirbulaq adlı bulağın yanında salındığı üçün belə adlandırılmışdır.

Bağçalar – İrəvan şəhərində məhəllə adıdır. Urbonim bağça sözünə - lar şəkilçisinin qoşulması əsasında yaranmışdır. Məhəllə bağlı – bağatlı ərazidə yerləşdiyi üçün, coğrafi mövqeyinə görə Bağçalar adlandırılmışdır.

Yoncalıq – İrəvan şəhərində olan məhəllələrdən biri Yoncalıq adlanırdı. Bu məhəllə indi İrəvan şəhərinin dəmiryolu vağzalının ərazisi daxilində olmuşdur. 1590-cı il tarixli «İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri»ndə Karpi nahiyəsində Yoncalı məzrəsi adında qeydə alınmışdır (7, 162). Həmin ərazidə vaxtilə yonca əkilib becərildiyindən yoncalıq, yəni yonca bitən yer adlandırılmışdır.

XX əsrin 30-40-ci illərində İrəvan şəhərinin genişləndirilməsi ilə bağlı məzrə ləğv edilmiş və həmin ərazi İrəvanın məhəllələrindən birinə çevrilmişdir.

Börkçülər – İrəvan şəhərində məhəllə adı idi. Məhəllənin adı papaqçılıqla məşğul olan bөрükçülər tayfasının adı əsasında yaranmışdır. Börkçülər urboniminin tərkibindəki bөрk sözü Azərbaycan dilində «papaq, baş geyimi» mənasını ifadə edir (19, 315). Bu söz qədim türk dilində də «papaq» mənasında işlənmişdir (20, 118).

Şəhər – İrəvanın məhəllə adı olmuşdur. Şaqar, Şəkərək (Şakarək) formalarında da qeydə alınmışdır. Xalq arasında (azərbaycanlılar tərəfindən) Şəhər formasında işlənir. İrəvanın ən qədim məhəllələrindən biridir. XIX əsrin ortalarında (1840-1850-ci illərdə) burada 792 ev olmuşdur (21, 260).

Urbonim Şak türk tayfasının (23, 59-78) fonetik forması olan şak// şaq sözünə türk dilində «igid, qoçaq», «kişi» mənası bildiren ər sözünün artırılması yolu ilə əmələ gəlmişdir. Bu konstruksiya ilə düzələn türk etnonimləri çoxdur: kəngər, kəvər, göyər//gögər, xəzər, salur (salar), tatar və s.

İrəvanın köklü sakinləri azərbaycanlılar olduğundan şəhərin məhəllələrinin adları məhz Azərbaycan dili əsasında izah edilir. Bu da təbiidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Simonyan A.P. Yerevan (1920-1967). (erməni dilində)İrəvan: Mitk, 1968, 343 s.
2. Evliya Çələbi. Səyahətnamə (Azərbaycan tarixinə aid seçmələr). Bakı: Azər-nəşr, 1992, 92 s.
3. Məmmədov İ. Tariximiz, torpağımız, taleyimiz. Bakı: Ağrıdağ, 2002, 700 s.
4. Həbibov V. Abbasqulu ağa Bakıxanov. Bakı: Gənclik, 1992, 352 s.
5. Qeybullayev Q. Qədim türklər və Ermənistan, Bakı: Azər-nəşr, 1992, 140 s.
6. Ermənistan azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası, Bakı: Gənclik, 1995, 464 s.
7. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri, Bakı: Elm, 1996, 184 s.
8. Qorqodyan Z. 1831-1931-ci illərdə Sovet Ermənistanının əhalisi. (erməni dilində)İrəvan: 1932, 188 s.
9. Firidun bəy Köçərli. Azərbaycan ədəbiyyatı: II c, Bakı: Elm, 1981, 460 s.
10. Ələkbərli Ə. Qərbi Azərbaycan abidələri, Bakı: Nurlan, 2007, 272 s.
11. Məmmədov İ.S. Bədiilik dünyamızın doğma bir hənirtisi. Sovet Ermənistanında Azərbaycan (1925-1985). Yerevan: 1985, s.5-29.
12. Qurbanov A. Azərbaycan onomologiyasının əsasları, II c. Bakı: Nurlan, 2004, 504 s.
13. Qızılbaşlar tarixi (tərcümə və şərhlər M.Ə.Məmmədindir), Bakı: Azər-baycan, 1993, 48 s.
14. Hüseynzadə Ə. Sabunçu toponiminin mənşəyi // Azərb. SSR Ali və Orta İxtisas Təhsil Nazirliyinin Elmi əsərləri. Tarix və fəlsəfə ser. №7, 1975, s.44-49
15. Səlimov T.Q. Şağanı. Abşeronun yer adları, Bakı: Elm, 1993, 76 s.
16. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cildə, IV c. Bakı: Elm, 1987, 544 s.
17. Yüzbaşov R. Azərbaycan coğrafiya terminləri (tədqiqləri). Bakı: Elm, 1966, 158 s.
18. Azərbaycan toponimləri. Ensiklopedik lüğət. Bakı: Azərbaycan ensiklopediyası, 1999, 588 s.
19. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cildə, I c, Bakı: Elm, 1964, 595 s.
20. Древнетюркский словарь. Л.: Наука, 1969, 676 s.
21. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycanın türk mənşəli toponimləri. Bakı: Elm, 2002, 696 s.
22. Qeybullayev Q. Qarabağ (etnik və siyasi tarixinə dair). Bakı: Elm, 1990, 140 s.
23. Seyidov M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən. Bakı: Yazıçı, 1989, 326 s.

УРБОНИМЫ ГОРОДА ИРЕВАНЬ

РЕЗЮМЕ

И.М.БАЙРАМОВ

Слово «урбоним» образовано от соединения латинских слов «urbonis» (город, житель города) и «оним» (имя) и выражает такие названия, как «проспект в городе, площадь, базар, здание, башня и т.д.». Урбонимы города Иревань (названия улиц, мечетей,

садов, базаров) хранят в себе историческое прошлое азербайджанской топонимики и азербайджанской истории.

То, что Иревань является азербайджанским городом, и его коренные жители были турками, доказывают названия его садов, площадок, караван-сараев и улиц на азербайджанском языке: Силечи, Сабунчи, Шехер, Боягчи, Тохмаг, Тепебашы, Демирбулаг, Багчалар, Боркчулар (улицы), Гурджу, Джульфа, Сардар, Таглы, Сулу, Сусусз, Гаджи Али (караван-сарай), Гедарчай, Гырхбулаг, Шехер, Аббас (сады), Месчид Мейданы, Хал хан мейданы, Фехле мейданы, Боюк мейдан, Шехер мейданы (площади), мечеть Гой, Гала мечеть, мечеть Гаджи бейим, Мечеть Хал хан, Гюнбезли мечеть, мечеть Шехер, мечеть Новрузали, мечеть Гусейнали. Эти названия нашли свое отражение в русскоязычных источниках Европейских путешественников XIX века: «... улицы, родники, сады, горы и вершины Иревана до сих пор хранят свои названия среди народа (некоторые – и в официальных документах)».

URBONIMS OF IRAVAN CITY

I.M.BAYRAMOV

SUMMARY

The word «Urbonim» is formed from the combination of *urbonis* (townsman) and *onum* (name) in Latin and expresses the names such as “avenue, square, market, building, castle and others”. Iravan city and its toponyms preserve the history of Azerbaijan and its toponymy.

The names of the gardens, squares, karvansaras, blocks in Azerbaijan confirm that Iravan city is an Azerbaijani city and its original habitants were the Azerbaijani Turks: Silachi, Sabunchu, Shahar, Boyagchi, Tokhmaq, Tapabashi, Damirbulag, Baghchalar, Borkchular (blocks), Gurju, Julfa, Sardar, taghli, Sulu, Susuz, haji Ali (karvansaras), Gedarchay, Girkhbulag, Shahar, Abbas (gardens), Masjid meydani, Zal khan meydani, Fahla meydani, Boyuk meydani, Shahar meydani (squares), Goy mosque, Gala mosque, Haji Bayim mosque, Zal khan mosque, Gunluklu mosque, Gunbazli mosque, Shahar mosque, Novruzali mosque, Huseynali mosque. These names were reflected in the works of European travelers in the Russian sources of XIX century.

The blocks, springs, rivers, mountains and hills still save their names among the people (some in official documents as well).